

Відображення гендерних стереотипів стосовно жінки у лексико-фразеологічному фонді перської мови

В. Г. Джораєва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: viktorija.bryzh@gmail.com

Paper received 27.01.19; Accepted for publication 31.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-05>

Анотація. У статті досліджується лексико-фразеологічний фонд перської мови на предмет наявності в ньому гендерних стереотипів, які репрезентують образ жінки. Ілюстративним матеріалом для аналізу виступають такі джерела: Г.С. Голева «Фарси – руский фразеологический словарь», Х. Корогли «Персидские пословицы и поговорки», А. Наджафі «Словник розмовної перської мови» («فرهنگ فارسی عامیانه»). Автором запропонована власна класифікація вибраних фразеологічних одиниць та зроблено спробу змодельовати портрет іранської жінки за даними перської фразеології.

Ключові слова: гендерний стереотип, образ жінки, фразеологія, перські приказки та прислів'я.

Вступ. Гендерні дослідження є одним із найактуальніших напрямів сучасної гуманітаристики, що наразі активно розвивається. Не минула увагою цю сферу і лінгвістика. Поштовхом до розвитку гендерної лінгвістики стала зміна підходу до мови як предмету вивчення. У наш час мова розглядається як засіб отримання інформації про людину та її навколишнє середовище.

Гендер не відноситься до лінгвістичних категорій, але його сутність може бути розкрита за допомогою дослідження структур мови. Одне з провідних місць в гендерних лінгвістичних дослідженнях займає вивчення фразеології.

Фразеологізми, на відміну від інших засобів вираження мови, дають найбільш яскраве уявлення про особливості гендерних пластів суспільства. Гендерні дослідження на матеріалі фразеологічних одиниць дозволяють простежити еволюцію уявлень щодо опозиції «чоловік-жінка» в певному лінгвокультурному соціумі, з'ясувати специфіку репрезентації категорій маскуліності і фемінності у фразеологічному фонді.

Варто зауважити, що вітчизняні дослідники, на відміну від західних, зацікавилися проблемою гендерних стереотипів лише в останні десятиліття. Але з розвитком антропоцентричної парадигми у мовознавстві категорія гендеру міцно увійшла до кола інтересів багатьох лінгвістів (А. Кириліна [3], Н. Миронова [5], Р. Лакофф [7]), оскільки стаття є центральною характеристикою особистості, багато в чому визначає її соціальну, культурну і когнітивну орієнтацію в суспільстві. Виходячи з цього, вважаємо, що дослідження лінгвосоціокультурного аспекту гендерних відносин на матеріалі перської фразеології є актуальним.

Короткий огляд публікацій за темою статті. Образ жінки в перськомовному філологічному просторі вже досліджено у деяких працях українських та перських науковців. Так, вчені Ф. Нагавалі та Ш. Шаріфі дослідили гендерне питання на матеріалі перської фразеології у своїй роботі «Про сексуальну дискримінацію в перських прислів'ях» («On Sex Discrimination in Persian Proverb»)[8]. На думку Н. Шамлу [12], дослідження саме фразеології є одним із засобів, який може пролити світло на становище чоловіків і жінок у суспільстві. Перськомовна праця З. Яздані «Жінка у перських віршах. Вчора – сьогодні» («زنان در شعر فارسی. دیروز – امروز»)[11] була спробою визначити специфіку репрезентації образу жінки в перській літературі, починаючи від стародавнього періоду і до сучасності. Дослідження А. Імані та К. Загеді «Жінка в перських прислів'ях та приказках» («زنان در ضرب المثل ها و اصطلاحات فارسی»)[9] має на меті вивчення

когезії та когерентності, а також типу дискурсу, що реалізується у фразеології про жінок. Серед українських дослідників питання функціонування стереотипу жінки в перській фразеології вивчали О.В. Забуранна та Я.Я. Янів [2].

Оскільки поняття гендеру містить в собі культурні, психологічні, а також соціальні аспекти, то розглядати його, як і гендерні стереотипи, потрібно в тісному зв'язку мови із культурою.

Відтак, **метою** статті є встановлення специфіки стереотипних уявлень стосовно жінок на матеріалі фразеологічного фонду перської мови.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: методом суцільної вибірки зі словників виявити фразеологічні одиниці з гендерним компонентом, запропонувати класифікацію вибраних фразеологічних одиниць, змодельовати портрет іранської жінки за даними перської фразеології.

Об'єктом даного дослідження є стереотипні уявлення стосовно жінок у перськомовному мовно-культурному просторі. **Предметом** дослідження є сукупний образ іранської жінки, що встановлюється на матеріалі перського фразеологічного фонду.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській лінгвоіраністиці розглянуто і класифіковано стереотипні уявлення стосовно жінок на матеріалі перського фразеологічного фонду. Результати дослідження доповнюють і уточнюють поширені уявлення про жінку в перськомовній лінгвокультурній спільноті.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути застосовані в лекційних курсах лексикології, лінгвокраїнознавства Ірану та практичному курсі перської мови. Відібраний та класифікований матеріал може бути використаний при подальшому комплексному дослідженні гендерних стереотипів, що функціонують у перськомовному культурному просторі, а також при укладанні відповідних лексикографічних довідників.

Для досягнення поставленої мети були застосовані такі **методи**: суцільної вибірки, лінгвістичного спостереження, компонентного та дистрибутивного аналізу, метод словникових дефініцій, метод лінгвокультурологічної інтерпретації мовного матеріалу, кількісні методи обробки інформації. Методом суцільної вибірки аналізується **матеріал** таких джерел: Г.С. Голева «Фарси – руский фразеологический словарь» [3], Х. Корогли «Персидские пословицы и поговорки» [5], А. Наджафі «Словник розмовної перської мови» («فرهنگ فارسی عامیانه»)[7].

Результати статті та їх обговорення. Методом суцільної вибірки з перських лексико-фразеологічних джерел було відібрано 84 фразеологічні одиниці, які експлікують гендерні стереотипи відносно жінки або містять характеристики жінок.

За якістю оцінки (позитивна, негативна, нейтральна) матеріал дослідження поділяється наступним чином:

• Позитивна оцінка (14 одиниць / 17%):

- молода дівчина,
- красива зовнішність і привабливість,
- наречена,
- жіноча мудрість,
- материнство.
- "корисність" і незамінність жінки як дружини і господині.

• Негативна оцінка (59 одиниць / 70%):

- жіноча нещирість, хитрість,
- жіноча балакучість,
- низький рівень жіночого інтелекту,
- жіноча сварливість,
- суперництво жінок,
- соціальний статус жінки,
- жіноча краса як небезпека для чоловіків,
- невміння жінки справлятися з хатніми справами,
- фінансове положення нареченої,
- жінка як дружина.

• Нейтральна оцінка (11 одиниць / 13%):

- одиниці, що відображають стандартне уявлення про жіночність.

Впадає в очі той факт, що перші дві групи (в яких оцінка присутня) є більш чисельними порівняно з третьою. При цьому найбільшою кількісно є група, що відображає негативні характеристики жінок.

Цей факт підтверджує сформульоване В.Н. Телією для лінгвокультурологічного аналізу правило: «Емотивність, або емотивна конотація, – це не тільки реакція на образ, що лежить в основі значення, який сам по собі також викликає психологічну напругу, але ще й результат інтерпретації образних основ в категоріальному просторі установок культури та її «ідеалів»: гармонія з цими установками виражається в спектрі позитивних почуттів-відносин у діапазоні схвалення, а дисгармонія – в діапазоні несхвалення (презирства, засудження, зневаги, приниження тощо). <...> У цих почуттях-відносинах завжди присутня емпатія суб'єкта певної ментальності, який усвідомлює, яким личить або не личить бути об'єкту відношення з точки зору «вразків» буття»[3, с. 232].

Отже, загалом у фразеологізмах можна спостерігати в основному негативне конотування образу жінки, що дозволяє говорити про гендерні асиметрії. Проте є певна кількість нейтрально та позитивно забарвлених фразем, пов'язаних з жінкою. Взагалі питання про переважно негативні конотації в номінаціях з жіночими референтами видається дещо суперечливим. Поодинокі приклади в цьому відношенні не показові. Тому слід розглядати великі масиви даних, причому розглядати не ізольовано, а у зіставленні з чоловічими номінаціями.

Однак, на нашу думку, той факт, що негативно забарвлених фразем приблизно в чотири рази більше за позитивно забарвленні, слід співвідносити не зі статтю референта, а із загальною закономірністю фразеології: негативно конотованих одиниць в цілому більше по всьому фразеологічному полю. У фразеологічній опозиції «позитивне / негативне» маркований останній член опозиції, тобто наявність чого-небудь позитивного розглядається

як норма, і тому згадується значно рідше [3].

Тому, висловлюючись певною мірою умовно, можна зробити висновок, що протиставляються не «погані жінки» «хорошим чоловікам», а «погане» «хорошому» в рамках загальнолюдського розуміння. Проте, щоб з'ясувати це остаточно, потрібно долучити до аналізу фраземи про чоловіків, що є однією з перспектив нашого дослідження.

Відібраний із лексико-фразеологічного фонду корпус фразеологізмів було класифіковано за такими групами:

- зовнішні характеристики жінки;
- характеристики внутрішнього світу жінки:
 - морально-психологічні характеристики жінки,
 - інтелектуальні характеристики жінки;
- соціальний статус жінки у суспільстві:
 - роль жінки в родині,
 - взаємовідносини жінки з чоловіком.

Розглянемо деякі приклади із груп вищенаведеної класифікації.

Зовнішність відіграє важливу роль для жінок, і уявлення про те, що жінки повинні ретельно доглядати за собою, зберігати свою молодість, піклуватися про свій зовнішній вигляд і манери, знайшли відображення у фразеологічному фонді. Так, у деяких фразеологізмах наречена, кохана постають як символ чогось прекрасного, наприклад:

- مثل عروس Mesl-e 'arus («Як наречена»);
- معشوق خوبوی چه محتاج زیور است Ma'aşuq-e xubruy çe mohtāj-e zivār ast («Гарна кохана не потребує прикрас»).

Якщо жінці притаманні граціозність і тендітність, то її порівнюють з гірською куріпкою, наприклад:

- مثل کبک دری Mesl-e kabk-e darī («Як гірська куріпка (про граціозну ходу жінку)»).

Що стосується морально-психологічних характеристик, то жінка у репрезентації деяких перських прислів'їв і приказок, за своєю природою боягузлива; вона боїться всього і здатна впасти духом з будь-якого приводу. Приказка مثل زن ترسو است Mesl-e zan tarsu ast («Боягузливий, як жінка») увійшла до лексики перса як стійке порівняння, а прислів'я بار ندارد اشکانش بند و بار ندارد Aškān-aš band-o bār nadārad («Її слізний мішок без зав'язки») і اشک زن در آستینش است Ašk-e zan dar āstin-aš ast («Жіночі сльози в її рукаві») підкреслюють її безвольність, м'якість характеру, відсутність умінь володіти собою. Через це жінка постійно жаліється: گله گزاری کار زنان است Gelegozāri kar-e zanān ast («Жаліться – жіноче діло») – так кажуть чоловікові, що скаржитися.

Щодо інтелектуального портрету жінки, то у деяких прислів'ях відзначається її гострий розум. Нерідко жінка зображується хитрою та спритною, наприклад:

- هفت دختر داشته باشد در یک روز شوهر می دهد Haft doxtar dāšte bāšad dar yek ruz šouhar midahad («Мала б вона сім дочок, за один день видала б їх заміж»);

- صد تا مثل ترا لب رودخانه می برد و تشنه بر می گرداند Sad tā mesl-e to rā lab-e rudxāne mibarad va tešne bar migardānad («Сто таких, як ти, підведе до води і не дасть напитись»);

Однак в частині паремій жінка постає в зовсім в іншому світлі: вона зображується неповноцінною в розумовому відношенні, як-от:

- زن ناقص العقل است Zan nāqes ol-'aql ast («У жінки короткий розум»).

Перські прислів'я і приказки яскраво відбили ставлення членів сім'ї до матері, але в цьому випадку відзначена лише її ніжна любов і турбота про дітей:

• «У матері серце горить, а у няньки пола її одягу»);

Варто зауважити, що суттєву роль у перській фразеології відіграє образ тітки (сестри матері) – خاله хāle, з яким пов'язана низка негативних стереотипних уявлень щодо жінки. Цей образ використовується на позначення різноманітних негативних характеристик жінок, наприклад, номінація خاله زنک Хālezanak («тітка-бабище») має значення «неосвічена, неграмотна, некультурна жінка».

Аналізуючи взаємовідносини жінки з чоловіком за пареміологічним фондом перської мови, переконуємося в тому, що для жінки шлюб постає як необхідність задля набуття хоча б мінімальної захищеності, відсутньої у жінок поза шлюбом. Тому вона має у всьому підкорятися чоловікові: شوهر خدای کوچک است Sowhar hodā-ye kuček ast («Чоловік – маленький Бог»).

Проте у фраземі زن و شوهر جنگ کنند ایلهان باور کنند Zan-o šouhar jang konand ablahān bāvar konand («Чоловік із жінкою сваряться – дурні вірять»), що є еквівалентом українських прислів'їв «Муж та жона – одна сатана» та «Чоловік та жінка – одна спілка», можна зауважити позиціонування жінки на одному рівні з чоловіком.

Тож, згідно з гендерними стереотипами, експлікова-

ними у зібраному матеріалі і у тому числі у розглянутих вище перських фразеологізмах, можна змодельовати такий стереотипний портрет іранської жінки: це слабка, беззахисна, безвідповідальна, трохи інфантильна особа, емоції якої переважають над інтелектом. Для неї характерний низький інтелектуальний рівень, обмежені розумові здібності, надмірна балакучість, крикливість і зайва метушливість, викликана неможливістю жінки контролювати свої емоційні стани. Усе це лякає чоловіків. Традиційно, як і в інших культурах, жінка – об'єкт кохання, берегиня сімейного вогнища, мати. Однак, незважаючи на чільну роль чоловіка, жінка сприймається й як потенційна небезпека для чоловіка, оскільки вважається хитрою та підступнішою за нього.

Повертаючись до проблеми переважання негативних конотацій у номінаціях із жіночими референтами, варто зауважити, що питання залишається дещо суперечливим. А отже, для формування точніших уявлень щодо гендерної картини іранського суспільства, великі масиви фразеологічних даних стосовно жінок слід розглядати не окремо, а у порівнянні з чоловічими номінаціями. Відтак, перспективи дослідження вбачаємо у виявленні гендерних стереотипів стосовно чоловіків у лексико-фразеологічному фонді перської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голева Г.С. Фарси – русский фразеологический словарь / Г.С. Голева. – М.: Грааль, 2000. – 626 с.
2. Забуранна О.В. Функціонування стереотипу жінки в сучасній перській фразеології / О.В. Забуранна, Я.Я. Янів. // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2005. – №36. – С. 155–161.
3. Кирилина А. В. Современное состояние гендерных исследований в российской лингвистике / А. В. Кирилина // Beitrage des Gender-Blocks zum XIII. Internationalen Slavistenkongress in Ljubljana 15–21 August 2003. – München: Verlag Otto Sagner. – P. 113–134.
4. Короглы Х. Персидские пословицы и поговорки / Х. Короглы. – М.: Наука, 1973. – 614 с.
5. Миронова Н. Гендер у лінгвістиці. Чоловіча і жіноча мова / Н. Миронова // Актуальні проблеми слов'янської філології: [міжвуз. зб. наук. ст. / редкол.: В. О. Соболь та ін.]. – К.: Знання України, 2004. – Вип. 9: Лінгвістика і літературознавство. – 2004. – 521 с.
6. Телия В. Н. Русская фразеология / В. Н. Телия. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
7. Lakoff R. Language and women's Place / R. Lakoff // Language in Society. – 1973. – № 2. – P. 45–79.
8. Nakhavaly Fekhteh. On Sex Discrimination in Persian Proverbs [Electronic resource] / Fekhteh Nakhavaly, Shahla Sharifi. // Theory and Practice in Language Studies. – ACADEMY PUBLISHER, 2013. – Vol. 3. – №1. – pp. 195-200. – Режим доступу до журн.: <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol03/01/28.pdf>
9. از دیدگاه تحلیل گفتمان/ آسیه ایمانی، زن در ضرب المثل ها و اصطلاحات فارسی: کیوان زاهدی. // زیباشناخت، ایمانی آسیه بررسی پیکره بنیاد عامل انسجام پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. – ۱۳۹۳. – ش. ۱. – ص. ۳۵-۵۳
10. نجفی فرهنگ فارسی عامیانه/ ابوالحسن نجفی. – تهران، ۱۳۷۸. – ۱۵۲۳ ص. ابوالحسن.
11. زینب. زن در شعر فارسی / زینب یزدانی. – تهران: فردوس، ۱۳۷۸. – ۳۰۴ ص. یزدانی
12. بررسی و مقایسه سیمای زن و مرد در امثال و حکم شاملو ناهید. // پژوهشنامه / شاملو ناهید. دهخدا فرهنگ و ادب. – ۱۳۸۷. – ش. ۴. – ص. ۱۴۵-۱۷۶.

REFERENCES

1. Goleva G.S. Farsi - Russian phraseological dictionary / G.S. Goleva. - Moscow: Graal, 2000. - 626 p.
2. Zaburanna O.V. Functioning of stereotype of a woman in modern Persian phraseology/ O.V. Zaburanna, Y.Y. Yaniv. // Visnyk L'vivskoho universytetu. Seriya filolohichna. – 2005. – №36. – P. 155–161.
3. Kirilina A.V. The current state of gender studies in Russian linguistics / A.V. Kirilina // Beitrage des Gender – Blocks zum XIII. Internationalen Slavistenkongress in Ljubljana 15–21 August 2003. – München: Verlag Otto Sagner. – P. 113–134.
4. Korogly H. Persian Proverbs and Sayings / H. Korogly. – Moscow: Nauka, 1973. – 614 p.
5. Myronova N. Gender in linguistics. Male and female language / N. Myronova // Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi. – Kyiv: Znannya Ukrainy, 2004. – № 9: Linhvistyka i literaturoznavstvo. – 2004. – 521 p.
6. Teliya V. N. Russian Phraseology / V. N. Teliya. – Moscow: Shkola «Yazyki russkoy kultury», 1996. – 288 p.
7. Imani A. Woman in Persian Proverbs and Expressions: A Study of the Fundamentals of Coherence from the Perspective of Discourse Analysis. Asieh Imani, Keivan Zahedi. // Linguistics, Research Institute for Human Sciences and Cultural Studies. – 1393. – №1 – p. 35–53.
8. Najafi A. Dictionary of Colloquial Persian / A. Najafi. – Tehran, 1378. – 1523 pp.
9. Yazdani Z. Woman in Persian Poetry / Z. Yazdani. – Tehran: Ferdows, 1378. – 304 p.
10. Shamlou N. An investigation and comparison of the images of men and women In Dehkhoda's Amsal-o-Hekan / N. Shamlou // Study of Culture and Literature. – 1387 – № 4 – pp. 145–176.

Reflection of Gender Stereotypes Regarding Women in Persian Phraseology and Lexicon

V. G. Jorayeva

Abstract. The article deals with Persian phraseology and lexicon for the presence of gender stereotypes in it that represent the image of women. Illustrative material for analysis are the following sources: G.S. Goleva "Farsi - Russian phraseological dictionary", H. Korogly "Persian Proverbs and Sayings", A. Najafi "Dictionary of Colloquial Persian" («فرهنگ فارسی عامیانه»). The author proposed his own classification of selected phraseological units and to model a portrait of an Iranian woman according to Persian phraseology.

Keywords: gender stereotype, female image, phraseology, Persian proverbs and proverbs.